

Znaková řeč, znakový jazyk, znakovaný jazyk, znakování, znakovka... -

Napsal/a: Žirafka

Datum zveřejnění: : 20. 09. 2009 v 20:30

Znaková řeč, znakový jazyk, znakovaný jazyk, znakování, znakovka... tak i všelijak jinak lidé často označují zvláštní způsob používání neslyšícími ke vzájemné komunikaci. Tato komunikace je obestřena tajemstvím a neskutečným množstvím mýtů a často i naprostých nesmyslů. Dneska si povíme něco o tom, jak to tedy ve skutečnosti je.

Toto povídání jsem napsala na základě svých zkušeností a také proto, že se mě lidé velice často ptají, jak to vlastně je. Snad se mi podařilo shrnout to podstatné a pro nezasvěcené důležité. Skutečnost je, jak to již bývá, poněkud složitější. Kdo chce, může hledat dále. Kdo ne, věřím, že tyto informace budou stačit.

Znaková řeč je mezinárodní.

Znaková řeč je jen taková rozšířená pantomima.

Znaková řeč je jen mávání rukama a hluchoněmý se snaží pochopit, co tím chce básník říci.

Znakovou řeč používají všichni hluchoněmí / neslyšící / sluchově postižení.

Znaková řeč je nesmysl a mělo by se to zakázat.

Těchto mýtů existuje o dost více a dost lidí na znakování pohlíží s despektem. Upřímně, nemusím chodit daleko, stačí do mé rodiny...

Znaková řeč?

Toto značně rozšířené označení je vlastně poněkud zavádějící. Ona totiž každá lidská řeč je znaková a pokud je mi známo, tak zatím neexistuje žádná jiná. Nebo se o ní ještě neví.

Každou lidskou řeč můžeme různě rozkládat. A nakonec dojdeme k hláskám, což jsou zvukové znaky. Každá mluvená řeč je používá, na jazyku nezáleží. Psaná řeč je také znaková, používá grafické znaky pro kódování nějakého významu. A je lhostejné, jestli se jedná o azbuku, latinku, arabské písmo nebo hieroglyfy. V tomto jsou si všechna písma rovná, používají znaky. Některé více, některé méně, ale používají je všechny. No a komunikace neslyšících je také znaková, protože používá prostorové znaky tvořené postavením rukou, těla, hlavy...

Takže použití termínu „znaková řeč“ je poněkud zavádějící, ale používá se. Mělo by se od něj ale ustoupit, je to nepřesné označení. Je ale pravda, že poslední dobou získává trochu jiný význam, a to jako společné označení pro jazyk znakový a znakovaný.

Znakový jazyk

Jak již bylo řečeno v minulém odstavci, je i toto označení poněkud zavádějící, ale běžně se používá a sama nevím, jak jej lépe označit. Proto se budu držet tohoto vžitého termínu.

Často se říká, že znakový jazyk je samostatný jazyk s vlastní gramatikou, slovní zásobou a je nezávislý na jiných jazycích. Pravda to je ovšem pouze částečně. Znakový jazyk je totiž jazyk menšinový, a proto je ovlivněn jinými jazyky. Ať již to jsou jazyky mluvené, nebo znakové.

Znakový jazyk je tvoření slovní zásobou, kterou vyjadřují znaky. Znaky jsou tvořené pomocí rukou, horní poloviny těla a hlavou. Tomu se říká „manuální složka znaku“. Důležitou a neoddělitelnou částí většiny znaků je tzv. orální komponent a mimika, což je „nemanuální složka znaku“, protože není tvořena rukama.

Manuální složka znaku je, myslím, jasná. Je to poloha rukou v prostoru, ve vzájemném vztahu ve vztahu k tělu. Je to vlastně nejnápadnější část znakového jazyka (a pro spoustu lidí také jediná).

Nemanuální složka je poněkud komplikovanější, ale také to není hrozné. Jedná se o to, co znak dotváří. Existuje hodně znaků, které mají stejné nebo hodně podobné postavení rukou, ale liší se od sebe právě touto částí. Je to z toho důvodu, že počet kombinací postavení rukou je omezený a nemanuální složka tento počet zvyšuje.

Orální komponent, složka, je ta část znaku, která se tvoří ústy. Někdy se jedná o vyslovené slovo, někdy o písmeno, jindy o postavení rtů. Často je doprovázena podivnými mlaskavými zvuky, případně zvukem, který nelze popsat jinak než jako „prdění“. Pro lidi neznalé to působí komicky a studentům ZJ to ze začátku činní značné potíže, hlavně na veřejnosti. Jedná se ale o důležitou část, kterou nelze vynechat.

Mimika je prostě mimika tváře. Je to postavení tváří, obočí, nafouknutí či vtáhnutí tváří a to všechno opět doplňuje znak. Mimikou se vyjadřuje stupňování (dobrý, lepší, nejlepší), rozlišuje klad a zápor, vyjadřuje se způsob věty (tázací, rozkazovací, oznamovací) a podobné věci. Opět je důležitá a její nepoužití může způsobit nedorozumění. Je to vlastně obdoba přízvuku a intonace mluveného jazyka.

Znakový jazyk má svojí vlastní slovní zásobu, gramatiku a slovosled. Nelze říci, že je slovní zásoba chudší nebo bohatší než zásoba češtiny. Je jiná. Pro spoustu slov existuje mnoho znaků, které se významově mírně liší, ale zrovna tak existuje jeden znak pro mnoho slov a je pak potřeba význam pochopit z kontextu.

Slovosled by se dal vyjádřit schématem KDY + KDO + KDE / CO + sloveso. Neplatí to však vždy. Většinou však ano.

Pod slovem gramatika si mnoho lidí vybaví jen i/y ale zrovna tato část je pro ZJ nepodstatná (naštěstí). Znakový jazyk nepoužívá skloňování, ale používá jiné slovní druhy a také jiné vazby. Obávaný slovní druh je například „klasifikátor“, což by se dalo popsat jako několik přídavných jmen k jednomu jménu podstatnému.

Například věta:

Čtu si knihu, je to silná kniha, má mnoho stran a veliké rozměry.

Se ve znakovém jazyce vyjádří:

Já + kniha + klasifikátor + číst.

Perličkou na dortu je ovšem „inkorporace“ čili spojování znaků do jednoho. Část jednoho znaku se spojí s jinou částí druhého znaku, a tak vznikne vlastně znak třetí. Typickým příkladem je spojení „příští týden“ nebo věta „Loď pluje po řece“. Věta o lodi se totiž často ukáže jen jediným znakem znázorňující loď a její houpavý pohyb kupředu.

Podle předcházejících odstavců by se mohlo zdát, že komunikace znakovým jazykem je o hodně rychlejší, což ovšem také není pravda. Některé věci se musí složitě opisovat, protože pro ně prostě neexistují znaky nebo vhodná vazba. Ve výsledku je komunikace v obou jazycích přibližně stejně rychlá.

Znakovaný jazyk

Svého času bylo používání znakového jazyka zakázáno a dokonce se na školách trestalo všemožnými způsoby. Po nějaké době se přišlo na to, že to je nesmysl. Z této doby pocházejí různé pokusy o „zušlechtění“ znakového jazyka, neboli o jeho vymýcení a nahrazení češtinou. Svým způsobem to mělo svojí logiku, ale neslyšící si svůj jazyk uhájili. O co tedy jde?

Znakovaný jazyk, u nás znakovaná čeština, je stejný jazyk jako mluvený. Má stejný slovosled a stejná pravidla. Ale ke komunikaci používá znaky vypůjčené ze znakového jazyka. Zní to složitě, ale je to celkem jednoduché.

Opět příklad s knihou:

Čtu si knihu, je to silná kniha, má mnoho stran a veliké rozměry.

Já + číst + si + kniha + je + to + silná + kniha + má + moc + stránky + a + veliké + rozměr.

Znakovaná čeština nepoužívá mimiku ani jinak nezaměstnává tvář a mluvidla, takže při jejím použití lze normálně mluvit. Tím se také dá okamžitě poznat, co kdo používá. Pokud někdy uvidíte někoho znakovat a zároveň normálně mluvit, tak si můžete být jistí, že právě vidíte znakovanou češtinu, i když dotyčný bude tvrdit cokoli.

Taktilní znakový jazyk

"Normální" znakový jazyk je určený pro komunikaci za pomoci očí. Ne každý má však to štěstí, že vidí. Existují i lidé, kteří nevidí a neslyší. Pokud se jedná o neslyšící, kteří používali ZJ a o zrak přišli během života, většinou se nechtějí učit jiný komunikační systém (lorm), a tak vznikla tato varianta znakového jazyka. Také se někdy říká „znakování ruku v ruce“ a to vlastně doslova vystihuje podstatu tohoto komunikačního systému. Oba komunikující lidé se drží za ruce a znakují. Jednotlivé znaky jsou pochopitelně více či méně odlišné od „normálního“ znakového jazyka. Je nutné respektovat fakt, že nejsou vidět, musejí se „odhmatat“.

Znakovka

Je slangové označení jak pro znakovanou češtinu (či jiný jazyk), tak pro znakový jazyk. Ať již jakýkoli.

Je znakový jazyk mezinárodní?

Není. Každý národ má svůj. I jen po České republice lze najít mnoho dialektů, je to stejné jako s jazyky mluvenými. Přesto si dva neslyšící z různých zemí často rozumí, protože znakové jazyky jsou

si prostě podobné. Stejně jako si Čech rozumí s Rusem, či Polákem (při troše dobré vůle na obou stranách). Je to dané i tím, že počet variant postavení rukou je omezený a také tím, že spousta znaků je tzv. ikonických, čili tvar a pohyb rukou kopíruje skutečný tvar věci (stůl, řízení auta, loď, šálek, nalívat pití, krájet chleba...)

Znakovou řeč používají všichni hluchoněmí / neslyšící / sluchově postižení.

Toto je jeden z mnoha velikých omylů, pravdou je opak. Znakový jazyk používá relativně malá část neslyšících lidí. Většinou se jedná o lidi narozené jako neslyšící. Pokud člověk ohluchne během života, tak se jen málokdy rozhodne pro komunikaci pomocí ZJ, spíše se pak spoléhá na odezírání a psaní se čtením. A když už se rozhodne pro komunikaci znaky, tak si často vybere znakovanou češtinu, protože umí češtinu a znaky mu pomáhají při odezírání.

Znaková řeč je jen mávání rukama a hluchoněmý se snaží pochopit, co tím chce básník říci.

Toto je časté tvrzení těch, co o problému nic nevědí. Když to někdo tvrdí, snažím se někdy reagovat a vysvětlit, že to tak není, jenže dost často lidé ani pochopit nechtějí. Část lidí prostě nedokáže pochopit, že pro jazyk není nutně potřeba zvuk.

Znaková řeč je nesmysl a mělo by se to zakázat.

Dříve, a není to tak dávno, se toto skutečně tvrdilo a znakování se důsledně potíralo. Děti ve školách dokonce dostávali tresty za to, když je někdo viděl znakovat, nebo i jen za náznak nějakého znakování. Kdo něco takového tvrdí, by si měl zkusit sám chvilku odezírat a mluvit bez kontroly vlastního hlasu sluchem. Však ono by ho to rychle přešlo. Tím nechci zatracovat odezírání, psaní, případně jiné způsoby komunikace, ale nutit do odezírání malé prcky, kteří ještě neumějí vlastně nic, je týrání dětí, nic jiného. Kdo chce odezírat, musí onen jazyk umět. Jinak to nejde. Proto je pro děti znakový, či znakovaný jazyk tak důležitý. Pohyby rukou jsou zajímavé a upoutají pozornost, a tak se dítě může začít učit komunikovat. Pohyby rtů jsou „nezajímavé a nudné“, neupoutávají dětskou pozornost, a proto dítě nemá jak komunikovat. Navíc, pokud už jej tento pohyb zaujme, nemá jak odpovědět. Hýbat rukama však většina dětí dovede. Tím se může vytvořit plnohodnotný komunikační kanál mezi rodiči a dítětem. Pokud se pak rodiče rozhodnou pro kochleární implantát, nebo se dítě samo rozhodne raději odezírat a mluvit, je to již jiná kapitola a další možnosti. Potom může znakovka ustoupit do pozadí, ale pro první roky je velice důležitá. Většina dětí si však udrží oba jazyky a oba používá podle potřeby.

Je zajímavé, že dítě většinou dovede znakovat dříve, než mluvit. Je to tím, že koordinace pohybů rukou je o něco jednodušší než koordinace mluvidel a celého řízení dýchání a mluvení.

Mnoho dalších informací, odbornějších, lze získat na stránkách [České komory tlumočnicků znakového jazyka](#), na [Informačním portále o světě Neslyšících](#) či na [Tichu](#), kde lze najít i pěkný video slovník znaků.